

A lírai én elszakad a sánta boldogságtól

Domonkos Domi István: *YU–HU–RAP*. Kaiser Ottó illusztrációival.
Noran, Budapest, 2008

Hosszú éveken át úgy látszott, hogy Domonkos István végérvényesen hátat fordít a költészetnek. A *Der springt noch auf!* című versben szemrehányások és vádak özönét zúdította a lírára, amely egykor ígéretekkel halmozta el, de mihaszna apróságoknál többet sohasem tett elébe. A vers helyenként már-már átkozódó soraiban azonban mégsem csupán kiélezett líraellenességről volt szó, hanem arról is, hogy Domonkos István nem tudott megnyugtató választ találni a költészet és a valóság közötti ellentmondásokra, s mert nem tudott, a kettősséget felszámolandó az elhallgatás útjára lépett, egyre ritkábban engedve bepillantást költői műhelyébe.

Ilyen előzmények után a szó szoros értelmében meglepetésként hatott, hogy nemrégiben verseskönyve jelent meg Budapesten. Pályájának ismerői örömmel fogadták a hírt, ugyanakkor azonban arról is el kellett tűnődniük, hogy sikerült-e legyűrnie a versírással szemben táplált ellenérzését, s ha igen, mi lehetett, ami váratlanul szabaddá tette előtte az utat.

A *YU–HU–RAP*-pal ismerkedve csakhamar kiderül, hogy szó sincs itt valamiféle görcsoldó, szabaddá tevő fordulatról. Mint a füzet kurta előszavából megtudjuk, Domonkos István a könyvért járó tiszteletdíjat fiatal magyar költők között szerette volna szétosztani, a Gellért előtt, minthogy azonban erre nem kerülhetett sor, pénz helyett azt az „aranyat érő” tanácsot küldi nekik, hogy gyártsanak bármit: „kínai kocsonyát, zárdaszüzet gipszből stb.” – csak verset ne, soha. A „nem írni volna jó” domonkosi attitűdje tehát mit sem változott a hallgatás évei alatt, s ez arra enged következtetni, hogy a *YU–HU–RAP* létrejöttét merőben új indítékok is meghatározzák.

Már a hosszú versben refrénszerűen ismétlődő első strófa érzékelteti ezt a körülményt: „a sánta boldogsággal lejtetem / éppen / mikor a bajok lekértek”. A megszemélyesített boldogság, amely a füzethez csatolt másolati kéziratoldalak tanúságaként eredetileg jelző nélkül bukkant fel a szövegben, s mint ilyen csak az egyszerű ellentézés szerepét láthatta

el, a végső változatban lesántul, és ez nemcsak a sorok hírértékét növeli meg, hanem egyúttal meghökkentően groteszkké is transzformálja a képet, jó előre sejtetve, hogy a lírai szubjektum kivételes megpróbáltatások előtt áll. Annál inkább, mert a „lekérő” bajok korántsem azok közül valók, amelyekkel nap nap után szembesülni szokott az ember. Ezek a bajok a szövettan, a kémcsövek és leletek világa felől érkeznek, élet és halál határmezsgyéjéről, s alkalmasint épp ebben kell látnunk annak fő okát, hogy Domonkos Istvánnak újra meg kellett szólalnia.

Tévedés lenne azonban föltételezni, hogy a vers panaszkodón a „lekérő” bajokra összpontosít. Domonkos István természetesen szól róluk is, olykor vastagon megnyomva a tollat, ám a hangsúly mégsem rajtuk, hanem inkább a lírai ének általuk is indukált világlátásán van.

A *YU–HU–RAP* a *Kuplé* látszólagos könnyedségére emlékeztető módon halad részletről részletre, melyek közül nem egy fokozott intenzitással szólítja meg az olvasót. Domonkos István mindig is idegenkedett a politikától, s a vers egyik-másik szegmensében talán épp ezért nevezheti meg oly pontosan a politikai helyzet lényegét. Ha pl. kimondja, hogy „... az anyaországot / a szabadság / nagyon megviselte”, akkor egy csapásra megképlik előttünk az a csaknem két évtizede tartó folyamat, melynek során a szocialista népboldogítás hazugságrendszerét a hatalomért reszkető vadkapitalista népboldogítás hazugságrendszere váltotta föl, csaknem szükségszerűen, hisz Magyarország, mint Kertész Imre a kilencvenes évek elején találóan megállapította, „megszabadult a bolsevizmustól, de önmagától nem”.

A maga svédországi távlatából Domonkos István persze jól látja, hogy a szabadság, mely „rozsdás rácsok mögött” érettségizik, nem csupán édes mostohánkat viselte meg. Az idők teljességét tartva szem előtt, rezignáltan állapítja meg, hogy „így van ez mindig / nemcsak néha”, s látomása támad egy „történelmi fogadás”-ról, ahol „legyek rajzanak / minden fogáson”. Az emberi létet tehát permanens romlási folyamatnak véli, amely „belakott cél-talanság”-ot kényszerít mindannyiunkra, az egyént pedig megfosztja önazonosságától. Életem szétesett, mindenben tévedtem, hangoztatja épp ezért, s szorongását csak fokozza, hogy szétesettségének tudatát a múlttól való megfosztottságának tudata erősíti: „másoké az életem / másoké a házam / másoké a gyerekkori / tájak”, s „ifjúságunk is mások / zsákmánya” immár.

A maradéktalan kisemmizettség érzete természetszerűleg odahat, hogy Domonkos István átértékeli azon nézeteinek egyikét-másikat is, amelyeket a pálya kezdetén csaknem rajongón vallott. A *Rátka* idején még, mint ismeretes, a „világ valamennyi költőjének minden sorát” égni hagyta volna „egy mosolyért, egy lusta hullámlöccsanás víziójáért”, ma már azonban meggyőződése, hogy a hullámozó tenger „önmagát ringató / öröm / mély-

ségnek álcázott / közöny” csupán. Nincs miben megkapaszkodni, hirdeti tehát a vers, s ennek megfelelően Domonkos István indulata szélső pontokig merészkedik, miközben nemcsak a világtól, hanem önnön halálától is elhatárolódik: „nem kell a koporsóm / nem kell a sírom / nem kell a temetésem / megesett régen / rátok hagyom a szégyent / a tömegsírokat / s több lóerős *rettegésem*”.

A végső kiszolgáltatottság tényeit sorjázó hosszú verset az ironia tartja egyensúlyban. A szövegbe ismételten kuplés „mellékdalok” ékelődnek, amelyek meggátolják, hogy a komor indulat patetikus tirádákba fulladjon. Csak egy példát említenék. A lírai én időről időre papírra veti: „ez a való / versbevaló / ez a való / versbevaló”. Ezek a könnyedén kacszázó sorok, amellet, hogy formairóniájuk nyilvánvaló, tartalmi ironiát is sugároznak, hiszen Domonkos István régóta tudja, hogy a mindenkori valót képtelenség versbe foglalni. S a „mellékdal” kettős ironiájának hatásfokát később növelni is tudja oly módon, hogy időnként önironiával futtatja be a szóban forgó sorokat: „ez a való / versbevaló / ez a költő / beleváló”.

Az ironia egyensúlyteremtő ereje azonban talán mégis a vers végén figyelhető meg leginkább. Miután hiányainak negatív univerzumát felépíti, s „viseltes életvág”-át is feladva a végső távozás közelségét latolgatja, a lírai én a következőképpen zárja a verset: „addig is / talicskán toljuk / a zugárut / én meg a félelem / körbe-körbe / a végeken: / kitalált *életem*”.

Mellékesen jegyzem meg, hogy az említett egyensúlyteremtő poétikai megoldásoktól elvétve mégis eltekint Domonkos István. Hangja ilyenkor némiképp ellágyul, azt a benyomást keltve, akárha messziről, a klasszikus modernség korából szólna át hozzánk: „oda a gyümölcsös / a virágokat letaposták / mama / letépték rólam / a kabátot / ezúttal sem volt / könnyörület / fásultan bámultuk / golyó tépte ágon / a lucsokban fuldokló / rügyet”.

Kár, hogy a füzetet kisebb-nagyobb szereplők tarkítják. A legzavaróbb közülük a költő nevének feltüntetése. Domonkos Domi István, leleményeskedik a Noran, holott közismert, hogy ismerősei, barátai körében Domonkos Istvánnak beceneve a Domi, amelynek épp ezért semmiképpen sem lett volna szabad középre kerülnie a címlapon. Emellett néhány értelemzavaró sajtóhiba is meg-megbillenti a szöveget: megvesztegetendő helyett *megvesztegendő*, legyeket helyett *legyetek*, römizik helyett *remizik* áll. Az efféle hibákat jó lett volna elkerülni, akkor is, ha a vers teljességét természetesen nem bonthatják meg. Mert teljes értékű versről van szó, annak ellenére, hogy Domonkos István ezúttal kissé föllazuló szerkezetet hozott létre, nemegyszer alacsonyabb feszültségi pontokig jutva el, mint amilyenekig annak idején a *Kormányeltörésben* című „negatív szimfónia”-ban és a *Kupléban* eljutott.